

ADMINISTRAȚIE ȘI POLITICĂ. ÎNCEPUTUL PROCESULUI DE EPURARE ÎN JUDEȚELE DIN N-V ROMÂNIEI (1944–1945)

ION ZAINEA

Stăpâni pe putere, după 6 martie, având în guvernul Groza un perfect instrument pentru realizarea programului de comunizare a țării, transmis prin echipele de emisari sovietici sosiți în furgoanele Armatei Roșii, comuniștii români au instaurat în țară un regim de teroare, sarcina lor imediată devenind „lichidarea forțelor ostile”. Cu primul prilej favorabil, premierul Groza a anunțat intențiile privind epurarea. În cadrul ședinței festive de la Cluj a Consiliului de Miniștri, din 13 martie 1945, prilejuită de revenirea Transilvaniei de Nord sub administrația guvernului român, Petru Groza, adresându-se deopotrivă românilor și maghiarilor, declara: „Tot ce este antidemocratic se va elimina de la sine... Să curățăm fiecare casă a noastră proprie în ce mai este rămășiță de mentalitate veche, șovină și să eliminăm elementele care persistă pe această linie, să le dăm afară din viața publică. Să dăm afară pe oricine în inima căruia descoperim un sentiment de nazism, șovinism sau alte lucruri de acestea. Să măturăm fiecare în fața casei proprii”¹. La rândul său, Lucrețiu Pătrășcanu, invitând prefectii din Ardealul de Nord la București, pentru a pune la punct problemele reintegrării, le cerea să vină cu liste nominale, cuprinzând „elementele dezirabile și indezirabile” din Justiție, Poliție, Siguranță și Jandarmerie, sectoare care interesau în cel mai înalt grad pe noii guvernanți.

În efortul său de purificare a tuturor administrațiilor publice, guvernul Groza a lărgit programul de epurare și a reinnoit cadrul legislativ, elaborând legea 217 din 29 martie 1945². Noua lege făcea, în art. 1, o încadrare a celor ce intrau în obiectivul puterii, anume „funcționarii și toți cei care primesc sub

¹ *România. Viața politică în documente. 1945*, coordonator Ioan Scurtu, Arhivele Statului din România, București, 1994, p. 207.

² Ion Zainea, *Politică și administrație în România (6 martie 1945 – 1 martie 1946). Epurarea*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2004, p. 23 și urm.

orice formă o remunerație de la stat, județ, comună, regie publică, administrație comercială de orice fel, direcțiune specifică, institute științifice sau de cercetare, camere profesionale, corpuri constituite, serviciile Adunărilor Legiuitoare și, în general, de la orice servicii publice sau instituții al căror buget este supus aprobării autorităților de stat”. Articolul următor definea categoriile de funcționari și salariați ce puteau fi îndepărtați din serviciu fără plata vreunei indemnizații, anume cei care: a) au colaborat sub orice formă pentru realizarea intereselor și scopurilor hitleriste sau fasciste în România, precum și cei care din proprie inițiativă au participat la manifestații de orice fel pentru determinarea unei opinii publice, favorabile scopurilor fasciste sau hitleriste; b) au activat sub orice formă în scopul instaurării sau menținerii regimurilor dictatoriale în România; c) au activat în mișcarea legionară sau în alte mișcări cu caracter fascist, hitlerist sau rasial, precum și cei care au făcut parte din organizații politice sau paramilitare, hitleriste sau fasciste, ori urmând asemenea scopuri; d) prin modul în care și-au îndeplinit funcțiunea sau prin orice mijloc de publicitate sau propagandă au luat atitudine antidemocratică; e) au comis crime, delictе, acte de teroare, ori alte acte de violență fizică sau morală, fie din proprie inițiativă, fie pentru executarea misiunilor încredințate. Prevederile legii erau extinse și asupra acelor care au întreprins asemenea acțiuni sau fapte după 23 august 1944, sau care le vor întreprinde în viitor, precum și a celor care prin acțiunile lor politice „împiedică în orice mod buna funcționare a serviciului public sau tulbură relațiile dintre România și aliații săi” (art. 3). Primele articole conturau, așadar, atât sfera largă de aplicabilitate a legii, noțiunea de „administrații publice” incluzând practic toate sectoarele de activitate, cât și pe cea de „opozanți ai regimului”, la fel de largă și direcționată cu precădere spre sectorul politic. Îndepărtarea din serviciu, fără plata indemnizației, se putea face și pe timp limitat, de la o lună la 5 ani, dacă se constatau circumstanțe atenuante în favoarea celui culpabil (art. 4).

Puteau fi îndepărtați din serviciu, cu plata unei indemnizații pe una, două sau trei luni, funcționarii numiți sau angajați sub orice formă în perioada 6 septembrie 1940 – 23 august 1944 (art. 5). Îndepărtarea din serviciu, temporară sau definitivă, va fi făcută de ministrul resortului, prin decret regal sau decizie ministerială. Pentru a culege informații asupra funcționarilor, ministrul putea institui una sau mai multe comisii, ori va putea da delegație specială unor funcționari din departament. Informațiile puteau fi culese pe orice cale, chiar fără ascultarea funcționarului cercetat, ministrul putând dispune sau nu încunoștințarea acestuia, pentru a se putea apăra.

Cei îndepărtați din serviciu pentru acțiunile și faptele prevăzute la art. 2 și 3 urmau să fie internați în lagăre speciale și întrebuințați la muncă obligatorie

în folosul statului, cu excepția celor vinovați de schingiuri, maltratări și arestări ilegale, care trebuiau deferiți instanțelor de judecată.

Prevederile legii 217 aveau ca termen de valabilitate 1 iunie 1945, dată până la care erau suspendate dispozițiile legale privind inamovibilitatea și stabilitatea funcționarilor publici. Pentru „a garanta reala democratizare a țării” și „a cimanta prietenia cu popoarele sovietice dela Răsărit”, o serie de decrete au prelungit valabilitatea legii³. După această dată, puterea n-a mai considerat necesar să facă gestul formal de prelungire a legii, ceea ce n-a însemnat sfârșitul procesului de epurare. Cum menționa ministrul Justiției, Lucrețiu Pătrășcanu, „în elementul ei politic, legea epurației nu cunoaște termen”⁴. Socotind că societatea românească se află într-o administrație de tranziție, într-o situație de „dualitate a puterii”, în care deși dețineau fotoliile puterii nu le aveau încă pe toate, mai ales pe cel suprem, comuniștii au decis că e necesar să continue subminarea structurii oficiale a statului și societății, ca să dobândească puterea până la capăt, totală. Alegerile nu puteau fi evitate, dar până atunci trebuia schimbată opțiunea politică a electoratului. Recrutarea de noi membri ori simpatizanți, folosindu-se de șantaj și oportunism, și epurarea celor ce refuzau acest statut, se dovedeau cele mai eficiente căi.

Decretul-lege 260, din 4 aprilie 1945, extindea legislația României, de orice natură, pe întreg teritoriul Transilvaniei eliberate de sub ocupația ungară, impusă prin dictatul de la Viena, din 30 august 1940⁵. Ca urmare, legislația de purificare a administrațiilor publice, cu prelungirile ei, și-a extins aria de competență în noul teritoriu. Aici, acțiunea de epurare s-a desfășurat în cadrul a ceea ce s-a numit „procesul de reîncadrare administrativă a Ardealului de Nord”. În calculul autorităților române, acest proces trebuia să însemne, și în bună parte a însemnat, chiar dacă nu dintr-o dată și nu de la început, pe de o parte, debarasarea de funcționarii dispărutei autorități horthyste, în locul cărora să fie încadrați foștii funcționari români îndepărtați din funcții, expulzați sau refugiați. Pe de altă parte, încadrările urmau să fie făcute numai cu elemente verificate politic, deci cu condiția apartenenței la una din formațiunile politice democratice grupate în FND.

S-a întâmplat însă ca planul guvernului de la București să fie dejucat o bună bucată de vreme, cel puțin până la încheierea Conferinței de Pace (10 februarie 1947), de vechile autorități. Protejate de sovietici, întrucât se

³ Decretul-lege 418, din 30 mai 1945, prelungea valabilitatea legii până la 15 iulie, decretul-lege 584, din 23 iulie 1945, până la 1 septembrie 1945, iar decretul-lege 60, din 7 februarie 1946, până la 1 martie 1946 (*Monitorul Oficial, Partea I*, nr. 121/1945, p. 12; nr. 165/1945, p. 13; nr. 33/1946, p. 4 A).

⁴ *Viața Nouă*, Oradea, 1946, nr. 27, p. 1.

⁵ *Monitorul Oficial (Partea I)*, 1945, nr. 78, p. 3.

metamorfozaseră peste noapte, devenind comuniști și prosovietici, acestea, pe de o parte au refuzat să plece, unii cu misiuni speciale din partea guvernului de la Budapesta, sperând că Transilvania de Nord fie va rămâne în cadrul Ungariei, fie va deveni autonomă, iar pe de altă parte au procedat la un schimb de ștafetă, la un tranfer de autoritate, în sensul că au predat funcțiile toate unor etnici maghiari de cetățenie română, deghizați și ei în partidele democratice ce gravitau în jurul PCR. Recunoașterea acestora de către guvernul Groza, n-a făcut decât să sporească nemulțumirea românilor, care, în noul regim, se vedeau conduși de foștii lor călăi și care, firesc, și-au căutat adăpost în partidele ce întruchipau Vechiul regim, PNT și PNL., plasându-se în opoziție cu puterea.

Foarte sceptici în privința realizărilor guvernului, țăranii, funcționarii, notarii, aproape toți preoții, învățătorii și percepătorii români erau membri ori simpatizanți ai PNT. Această situație a făcut ca procesul de epurare din Ardealul de Nord să lovească, întâi de toate, în „maniștii reacționari”. De aceea, pentru românii din Ardealul de Nord a fost mai mult decât o epurare, a fost un adevărat genocid.

În același timp, simțindu-și puterea amenințată și subminată de noile autorități de etnie maghiară din Ardealul de Nord, guvernul a procedat treptat la înlocuirea acestora cu elemente de încredere, indiferent de etnie. Cum încrederea se putea dovedi și era verificată doar prin calitatea de membru al uneia din formațiunile politice democratice, s-au putut cocoța în posturi importante toți cei care aveau o conștiință de vândut, de spălat sau de transformat. Ceilalți, cei care și-au păstrat verticalitatea, au fost îndepărtați din servicii și funcții.

Alinierea forțată la valorile și reperele impuse de noua dictatură a fost cu greu suportată de marea majoritate a membrilor societății românești, incluzând aici și acea parte a etnicilor maghiari și evrei care au privit evenimentul cu obiectivitate, în rândul căreia a creat un mare clivaj moral.

În județele Bihor, Sălaj, Satu Mare și Maramureș, foste sub ocupație maghiară în perioada 1940–1944, procesul de epurare a fost început de autoritățile sovietice imediat după preluarea sub administrație a acestui teritoriu. Opera de „purificare” inițiată de sovietici viza exclusiv componenta politică. Pe cont propriu, autoritățile de ocupație au început să pretindă de la o serie de instituții publice, acum aparținând statului român, tabele cu toți funcționarii și opțiunea politică a acestora. Au făcut presiuni pentru a li se pune la dispoziție întregul material informativ referitor la funcționarii din primării, preturi, posturi de jandarmi și școli⁶.

⁶ Antonio Faur, *Comportamentul militarilor sovietici în județele din vestul României (1944–1945)*, vol. I, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2000, p. 77.

Încercând să scape de purificare, ba chiar să profite de noua conjunctură, cunoscuți iredentiști maghiari și membri ai grupărilor de extremă dreaptă maghiară s-au înscris în Partidul Comunist și alte organizații satelit (MADOSZ, devenită apoi Uniunea Populară Maghiară, PSD). Făcând o deșănțată politică prosovietică, profitând de încetinirea, în perioada noiembrie 1944-martie 1945, procesului de revenire a refugiaților români în Ardealul de Nord, maghiarii au preluat controlul asupra administrației, poliției, justiției, economiei, partidelor politice de stânga, dând impresia că s-au constituit într-un „stat în stat”⁷.

Situația a rămas neschimbată și după revenirea Ardealului de Nord în granițele României, vechile autorități bucurându-se de protecția sovieticilor. Prin intermediul lui Teofil Vescan, președintele FND din Ardealul de Nord, acestea au transmis guvernului Groza, cu ocazia festivităților de la Cluj, din 13 martie 1945, o listă cu „deziderate și sugestii”. Cereau ca nici o hotărâre importantă, în ce privește Nordul Transilvaniei, să nu fie luată de guvern fără consultarea prealabilă a Consiliului FND local, recunoașterea și confirmarea administrațiilor locale democratice instituite deja, precum și a măsurilor, la fel de democratice, luate de acestea, a polițiilor populare și jandarmeriilor județene. Reîncadrarea administrației să însemne, pe de o parte, confirmarea individuală a celor care au dovedit capacitate de muncă și atitudine democratică, iar pe de alta ocazia să poată îndepărta din administrație acele elemente care s-au dovedit inapte. Completarea acestei administrații cu elemente democratice (medici, învățători, profesori, muncitori de specialitate etc.) se va face numai cu avizul FND-ului local, noile cadre urmând a fi verificate de comisii de epurare, fie în localitățile de unde provin, fie în cele unde vor funcționa.

Președintele organizației FND considera că încadrarea administrației cu personal trebuie să fie „cel mai bun prilej pentru a simplifica aparatul de stat”, propunea ca actele eliberate de prefecți în spirit democratic să fie încadrate în legislația națională, Transilvania de Nord să fie reprezentată în guvern prin cel puțin un ministru subsecretar de stat, atașat Președinției Consiliului de Miniștri, iar FND-ul din acest teritoriu să aibă reprezentanți în toate departamentele care se ocupă de probleme privind reîncadrarea⁸.

De cealaltă parte, exprimând punctul de vedere al populației românești, Episcopul Iuliu Hossu atenționa autoritățile ca să nu pornească procesul reîncadrării administrației Transilvaniei de Nord de la „pozițiile deja cucerite” sub vechea stăpânire.

⁷ Mihai D. Drecin, *Ideea „autonomiei Transilvaniei” în mediile politice maghiare și germane din provincie (primăvara 1944-toamna 1945)*, în *Istoria ca experiență intelectuală*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2001, p. 363.

⁸ *România. Viața politică în documente 1945*, p. 201.

Administrația județelor din N-V României încăpuse pe mâna unor etnici maghiari, numiți sau confirmați de către sovietici, iar un însemnat număr de funcționari din vechea administrație horthystă rămăseseră pe loc, cu misiuni speciale din partea guvernului maghiar în propaganda pentru autonomia acestei regiuni, făcând tot ceea ce le stătea în putință pentru a atrage bunăvoința și încrederea Moscovei. La sate fuseseră instalați primari ad-hoc, iar pentru asigurarea ordinii acționau în orașe și sate gărzi civile, sub conducerea primarilor. Legile și ordonanțele în baza cărora funcționaseră vechile autorități și instituții publice au rămas, de asemenea, în vigoare. În bune legături cu comandamentele sovietice, noile autorități administrative încep procesul de epurare. O notă informativă din februarie 1945, menționa că în Oradea au început să lucreze comisii de epurare care vizează pe toți intelectualii, în special pe profesorii de liceu, care toți se văd forțați a trece în FND. O serie de fruntași PNT localii au fost arestați la îndemnul ungarilor, cu asistența poliției locale, compusă din elemente din vechea Ungarie, iar cercetarea a făcut-o dr. Leer, evreu ungar, judecător de instrucție la Poliție și Boloy Emil, șeful Poliției, de asemeni evreu⁹. Cum aflăm din alte surse, personalul administrativ al poliției orădene era alcătuit exclusiv din maghiari, iar gardienii, „oameni fără căpătâi în cea mai mare parte, foști hoți sau vagabonzi, cărora nu le-a plăcut niciodată să muncească”¹⁰. În Maramureș, în fruntea administrației locale se autoinstalase un ucrainean, Ioan Odoviciuc, care decretase că pe întreg județul singurul drapel care poate fi arborat este cel al Uniunii Sovietice și că numai bancnotele sovietice și maghiare au putere de circulație. Era un prim episod din încercarea de a instaura puterea sovietică în județ, unde alături de români trăia o minoritate importantă de rusini și maghiari, și de a-l alipi Ucrainei, acțiune de care nu erau străini conducătorii ucraineni, personal N.S.Hruscirov, secretar general, și un grup de militari cu funcții înalte¹¹. La Satu Mare, în fruntea poliției județene fusese numit Jellinek Ede, tipograf, care nu cunoștea o boabă românește și umbla îmbrăcat în uniformă militară maghiară, având gradul de colonel. Ca și omologul său de la Oradea, se înconjurase de elemente dubioase: comisarii erau toți foști chelneri sau birjari, iar gardienii fuseseră recrutați dintre persoane fără ocupație. În postul de șef al Siguranței se cocoșase Stanciu Nil, evreu, fost calfă de croitor. Purta și el uniformă maghiară, chiar dacă afirma că a fost numit în funcție de București. Și funcțiile politice fuseseră acaparate de

⁹ Arhivele Naționale-Direcția Județeană (în continuare A.N.-D.J.) Bihor, fond *Inspectoratul de Jandarmi Oradea*, d. 43/1945, f. 184 verso.

¹⁰ Idem, fond *Comitetul Județean Bihor al P.C.R.*, d. 45/1945-1947, f. 10-11. Idem, fond *Chestura Poliției Oradea*, d. 36/1945-47, f. 293.

¹¹ T.V.Islamov, T.A.Pokivailova, Onufrie Vințeler, *Din culisele luptelor pentru Ardeal*, Editura Eikon, Cluj-Napoca, 2003, p. 48.

etnicii maghiaro-evrei. Președintele FND-ului din Bihor era Ioan Boros, iar secretar Andrei Csillag, care deținea și funcția de subprefect; Sindicatul Unite erau conduse de Iosif Erdely, care era și secretarul organizației PCR, PSD de evreul Iosif Hübschenberger, UPM de către Petru Ambrus iar Apărarea Patriotică de d-na Nagy¹².

Situația nu s-a modificat prea mult după retrocedare, cu tot efortul autorităților de la București de a schimba încadrarea administrativă a județelor din Ardealul de Nord. Dimpotrivă, la 7 iunie 1945, Iuliu Maniu declara că are informații privind trimiterea unor prefecti numiți de Budapesta și că armata ungară continuă să fie prezentă în această regiune, ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat. Câteva zile mai târziu, la 13 iunie 1945, în conferința ținută la Cluj, după un turneu în Ardealul de Nord, Lucrețiu Pătrășcanu confirma că pe străzile Clujului și ale Oradei se plimbă nestingherite „acele elemente care – instrumente ale regimului fascist maghiar – au pe conștiință crime și fărâdelegi”; tricolorul românesc era ignorat de populația maghiară, care dovedea în schimb „o expresie minunată” față de steagul roșu sovietic, arborat alături de cel maghiar, iar limba română necunoscută și neutilizată în aparatul administrativ¹³. Raportul Comitetului Județean Bihor al Frontului Plugarilor pe luna ianuarie 1946, menționa faptul că organizația PSD de aici are „cadre formate în special din foști horthiști maghiari, șoviniști notorii”, iar liderii săi, dr. Iosif Bárdosi și avocatul dr. Iuliu Maár, nu erau cetățeni români și susțineau în ședințe autonomia Ardealului; Inspectoratul de poliție era condus de Cziko Laurențiu, iar Siguranța locală de Czeller Ludovic, ambii de origine maghiară. În plus, menționa raportul, „avem foarte multe ziare și reviste maghiare de tot felul, aduse de la Budapesta”¹⁴. Situația se prezenta asemănător și în județele Maramureș, Satu Mare și Sălaj.

În aceste condiții, ar fi fost firesc ca guvernul să înceapă procesul de epurare cu elementele horthyste, deghizate în diferite partide democratice, care continuau să conducă viața economică și politică a acestor județe, să vorbească și să acționeze în numele statului maghiar. Epurarea acestora guvernul ar fi trebuit s-o facă prin trimiterea celor mai vinovați în instanța Tribunalului Poporului de la Cluj, apoi sub forma, firească de altfel, a reîncadrării administrative a Ardealului de Nord. Cel puțin la nivel declarativ, intențiile nu au lipsit. Aflat la Oradea, la sfârșitul lui martie 1945, Vasile Luca, secretar general al FND, afirma: „Prima fază a luptei (de reîncadrare-n.n.) este epurarea.

¹² *Viața Nouă*, 1945, nr. 59, p. 1.

¹³ Lucrețiu Pătrășcanu, *Scrieri, articole, cuvântări, 1944-1947*, București, Editura Politică, 1983, pp. 131-149.

¹⁴ A.N.-D.J. Bihor, fond *Comitetul Județean Bihor al Frontului Plugarilor*, d. 7/1946, f. 76-77.

Asigur pe fiecare funcționar democrat că va rămâne pe loc. Dar aceasta nu înseamnă că funcționarii numiți de regimul Horthy sunt cu toții democrați, căci acest regim n-a fost mulțumit cu funcționarii găsiți; el a adus funcționari din Ungaria, care au fost fasciști și șoviniști”. A liniștit însă imediat pe cei care se simțeau vizați, arătând că acei funcționari unguri care vor deveni de prisos în administrația Ardealului de Nord, vor găsi posturi în Ardealul de Sud, „în acele părți unde fascismul român nu a luat în considerare drepturile populației maghiare”¹⁵. Nu vor fi deci epurați, fiindcă între timp deveniseră „democrați”; vor fi doar dislocați din apropierea graniței cu Ungaria.

Dacă acestea erau ori nu intențiile puterii de la București sau era doar o declarație de conjunctură, contează astăzi mai puțin, dar în problema epurății alta a devenit ținta guvernărilor. Făceau vinovate guvernările anterioare de faptul că Ardealul de Nord n-a putut fi încadrat imediat după eliberare în hotarele României, deoarece acestea, „continuând politica trădătoare a conducătorilor partidelor așa zise istorice” (PNL și PNȚ-n.n.), au trimis în acest ținut, în spatele armatelor sovietice, autorități neepurate de elemente fasciste și batalioane „Iuliu Maniu”, care au provocat populația maghiară. În consecință, cele dintâi măsuri ale puterii au vizat pe funcționarii numiți de precedentele administrații. La 10 martie 1945, sunt îndepărtați din funcții primarii și ajutorii de primari din orașele de reședință și municipiile județelor Bihor, Maramureș, Satu Mare și Sălaj: Valeriu Bota, primar și Dezideriu Banc, ajutor de primar al orașului Satu Mare, Borca I. Teofil, primarul orașului Sighet, avocatul dr. Cornel Sima, primarul orașului Zalău și Augustin Cosma, primarul municipiului Oradea¹⁶. Guvernul Groza pășea, așadar, pe calea realizărilor democratice, trădând interesele poporului român.

La 11 aprilie 1945, Ministerul de Interne numește în județele din N-V României prefecți fideli regimului: Virgil Ciacan, fost la județul Someș, este numit prefect al județului Bihor, în locul lt.-col. Andrei Mănăilă, Iulian Chitta la județul Maramureș, Ștefan Anderco la Satu Mare, iar Virgil Câmpianu în fruntea județului Sălaj¹⁷, în locul lui Augustin Pinte. O comisie de epurare în fiecare județ, alcătuită din reprezentanți ai partidelor și organizațiilor din FND, va delibera și decide, împreună cu prefectul, asupra încadrărilor personalului administrativ. La 29 martie 1945, Prefectura Sălaj aducea la cunoștință publică faptul că în județ s-a format comisia de epurație, cu misiunea de a curăța aparatul de stat, comerțul și industria de elementele a căror atitudine în trecut

¹⁵ *Viața Nouă*, 1945, nr. 59, p. 3.

¹⁶ I. Zainea (coordonator), M. Drecin, C. Crăciun, A. Faur, G. Moisa, A. Țărău, N. Mihu, *Democrație occidentală și democrație populară: evoluția spectrului politic în nord-vestul României (1944–1950)*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2004, p. 343.

¹⁷ *Monitorul Oficial* (Partea I), 1945, nr. 86, p. 3.

sau în prezent a fost antidemocratică, antisocială, profascistă sau fascistă. Pentru orientare, comisia, care-și lua obligația de a nu divulga datele ce-i vor parveni, detalia sensul noțiunilor: „sub antidemocratism se înțelege în general orice atitudine sau faptă îndreptată contra intereselor politice sau economice ale masselor mari muncitoare”; „sub fascism sau profascism se înțelege orice atitudine sau faptă bazată pe diferențe rasiale sau religioase a cărei comitere a avut ca rezultat lezare de drepturi individuale, insultă personală etc.”; purtare antisocială au avut toți acei comercianți sau industriași, care și-au însușit din materialul destinat a fi împărțit populației, îmbogățindu-se prin vinderea acestuia¹⁸. Pentru a putea duce la bun sfârșit misiunea cerută de noua viață democratică, comisia de epurație apelează la delatori din rândul populației. Toți cei care cunosc date sigure și reale referitoare la funcționari, comercianți, meseriași etc., sunt invitați să trimită denunțuri în scris și sub semnătură proprie, până la 20 aprilie, la preturile de plasă, prefectură ori biroul FND din plasă sau județ.

Trei criterii au avut comisiile în vedere: cetățenia, orientarea politică și, în fine, competența. Cercetând situația funcționarilor, comisia din Bihor a luat hotărârea, comunicată ministrului, de a menține încă trei luni ca diurniști pe funcționarii de cetățenie maghiară care, din diverse motive, nu s-au putut reîntoarce în țara lor. Cei epurați își păstrau posturile sine die, până când comisia va da o hotărâre definitivă, fiind tratați ca personal peste necesar și păstrând toate drepturile bugetare¹⁹. Același lucru în județul Satu Mare, unde până și cei ce se pregăteau să plece din țară erau împiedicați de primarul orașului, rămas în funcție, Matolcsi Ludovic, care îi asigura că decretul emis de guvern privitor la părăsirea țării de către cetățenii străini va fi schimbat.

Cedând presiunii grupurilor maghiare ce acționau sub acoperirea partidelor de stânga, guvernul a ținut să arate totodată că deciziile se iau la București. În consecință, a continuat infuzia de elemente noi, verificate politic. S-a ajuns astfel la o supradimensionare cu personal a aparatului de stat, iar epurația a lovit în „maniștii reacționari”, cum s-a întâmplat în județul Sălaj, unde noul prefect, Virgil Câmpianu, imediat după instalare, a dat dispoziție să fie schimbați toți notarii și pretorii români și să fie înlocuiți cu unguri, pe motiv că cei destituiți nu îmbrățișează vederile politice ale guvernului de la București²⁰.

Rând pe rând, cei ce gestionaseră treburile județelor începând din toamna anului 1944, au fost eliminați. Bihorul de Sud, rămas în cadrele statului român, a simțit mai devreme efectele legislației referitoare la purificarea

¹⁸ *Gazeta Oficială a județului Sălaj*, 1945, nr. 6, p. 32.

¹⁹ *Viața Nouă*, 1945, nr. 76, p. 3.

²⁰ Nicolae Mihai, *Particularități ale procesului de reinstalare a administrației și structurilor militare românești în Transilvania de Nord (1944-1945)*, teză de doctorat, p. 26.

aparaturii administrative. În cele șase plase ale acestui ținut au loc primele operațiuni de schimbare a primarilor și viceprimarilor. Totalul primarilor înlocuiți s-a ridicat la cifra de 102, alături de care se afla un număr egal de viceprimari: Beliu 13, Beiuș 15, Ceica 17, Holod 17, Tinca 26 și Vașcău 14. În partea de nord a județului, unde s-au menținut structurile administrative constituite în toamna anului 1944, procesul de epurare începe în luna aprilie 1945, odată cu aplicarea legii 260/1945, care extindea legislația privind purificarea în noile teritorii. În comunele aparținând Bihorului de Nord, au fost înlocuiți un număr de 116 primari și 114 viceprimari²¹. În plasa Aleșd, au fost schimbați 42 de primari și 40 de ajutoari de primari, în plasa Centrală 18/18, Salonta 10/10, Săcuieni 9/9, Sălard 21/21 iar în plasa Tileagd 16/16.

Pe listele celor epurați din administrațiile locale, publicate de către Ministerul de Interne la finele lunii iulie 1945, se aflau și câțiva funcționari, toți români, din județul Bihor: Bod Iosif, șef de birou, Cozea Teodor, subșef de birou și Pereni Iuliu, pretor, de la prefectura județului; Guler Gheorghe, notar, de la primăria com. Căbești; Surla Florian, notar, de la primăria com. Vintere; Cădariu Augustin, notar, de la primăria com. Petroasa; Groza Constantin, impiegat (funcționar de rang inferior-n.n.), de la pretura plășii Ceica; Chirvase Florica, impiegat, de la primăria com. Ceica; Bendrea Gheorghe, impiegat, de la primăria com. Petroasa; Tiutin Petru, impiegat, de la primăria com. Ghiorac; Blajiu Alexandru, mecanic șef, de la Uzina electrică Beiuș; Pușcaș Aurica, impiegat, de la Curtea Administrativă Timișoara, fostă la Prefectura jud. Bihor și Banda Ion, de la Prefectura jud. Târnava Mică, fost la Prefectura jud. Bihor²².

În cursul lunii iunie, guvernul numește noi primari și viceprimari în orașele județelor: Carol Ványai, primar, Mihai Balogh și Dumitru Vanea, pensionar C.F.R., ajutoari de primar la Oradea²³, Iuliu Hodor primar, iar Tiberiu Szölosi și Vasile Codrea ajutoari de primar la Sighet, la Baia Mare pe Orosz Alexandru, primar și Kazai Iosif ajutor de primar, la Carei pe Tóth Augustin primar, respectiv Kadar Nicolae ajutor de primar, iar la Șimleul Silvaniei primar a devenit Barboloviciu Virgil, iar ajutor Kun Vasile²⁴. Primarul orașului Zalău, Victor Pop, a rămas în funcție până în decembrie 1945, când a fost înlocuit cu Sólymos Ioan²⁵.

Dorind să arate guvernanților de la București că nu s-au înșelat în privința sa, noul primar al municipiului Oradea, Carol Ványai, cu decizia nr. 14 834, din 31 iulie 1945, licențiază din serviciul Primăriei nu mai puțin de 114

²¹ A.N.-D.J. Bihor, fond *Prefectura județului Bihor*, d. 161/1945, f. 1-8.

²² *Monitorul Oficial* (Partea I), 1945, nr. 78, p. 32.

²³ *Buletinul Comunal al Municipiului Oradea*, 1945, nr. 1, p. 1.

²⁴ *Monitorul Oficial* (Partea I), 1945, nr. 140, p. 10.

²⁵ *Buletinul Oficial al județului Sălaj*, 1946, nr. 1.

funcționari. Fără să avem certitudinea, credem că este vorba de acei funcționari declarați epurați în principiu, dar rămași în continuare în serviciul primăriei. Lista acestora²⁶, publicată în Buletinul Comunal al Municipiului, era însoțită de o a doua, conținând alți 55 de funcționari, licențiați prin decizia nr. 15 255/1945²⁷.

Administrația județului Satu Mare cunoaște, în cursul anului 1945, două valuri de epurări, diferite ca intensitate. Primul se petrece la sfârșitul lunii mai, când sunt îndepărtate din posturi câteva persoane, iar cel de-al doilea în lunile septembrie-noiembrie, când sunt îndepărtați din funcții 22 de primari: Fabian Mihai și Talpoș Gheorghe, ajutor de primar (Negrești), Csucs Iosif (Lazuri), Maxim Alexandru (Doba), Hebe Ioan (Lipău), Nichita Gheorghe (Cărășeu), Spătaru Ioan (Amați), Károly Mihai (Ambud), Pavel Ioan (Sătmărel), Mare Alexandru (Boghiș), Chirilă Nicolae (Vetiș), Chiș Ioan (Halmeu), Mândruț Grigore (Batarci), Șimon Gavrilă (Porumbesti), Francsiki

²⁶ Szilagyí Magdalena, Szondi Emeric, soția lui Végh Gheza, Bayer Barbara, Weiszberger Rozalia, Banyai Magdalena, Urbán Ioan, Simon Gavril, Urbán Margareta, Szabó Gheza, Nagy Béla, Varga Iuliu, Szücs Eta, Papp Rozalia, dr. Tombory Béla, Hoscsiezslavszky Cazimir, Bujdosó Mihail, Domokos Sarolta, Domokos Carol, Lakatos Ileana, Kaczian Carol, Bolgyika Laura, Lakatos Iuliu, Forgács Iuliu, Szilágyi Ștefan, Borbély Estera, Bajka Ștefan, Nagy Alexandru, Nichita Gheorghe, dr. Pacz Alexandru, Borbély Isabela, Percz Irina, Bartha Olga, Hermann Anna, Sebestyén Petru, Patay Ștefan, Papp Mihail, Nagy Ludovic, Nagy Iuliu, Pongrácz Aurelia, Székely Francisc, Faltaș Olga, Tamassi Margareta, Bartók Aurelia, Papp Mihail, Kulcsár Alexandru, Bor Elisabeta, Gál Paraschiva, Wisfeld Rozalia, Radóczy Francisc, Bujdosó Livia, Pal Ioan, väd. Szabo Augustin, Bolcsik Iosif, Csáki Ladislau, Varga Iuliu, Biro Emeric, Piko Ioan, Gazdovits Coloman, Szabo Adalbert, Bánai Iosif, Kiss Adalbert, Fazekas Zoltan, Comșa Ladislau, Schapira Tiberiu, Berényi Ladislau, Malița Alexandru, Bélády Magdalena, Mező Clara, Chiș Vasile, Guttmann Carol, Petrics Géza, Papp Alexandru, Varga Ștefan, Literati Ioan, Juhász Ludovic, Déak Adalbert, Pászlay Iuliu, Garai Ștefan, väd. Komjáthy Sigismund, Nagy Alexandru, Buza Maria, väd. Bátky Andrei, Kimpán Ecaterina, Környei Ioan, Reindl Sarolta, Zakáriás Ioan, Martin Sigismund, Rác Iosif, Pálmay Ioan, Petri Iosif, Zrinyi Alexandru, Bartha Irina, Péter Andrei, Pereg Alexandru, Balogh Alexandru, Geier Iosif, Gyenge Gavril, Limóczy Terezia, Papp Maria, Pelle Ștefan, Szátmari Alexandru, Lengyel Teodor, Papp Alexandru, Prodan Elisabeta, Barna Nicolae, Szarka Ludovic, Papp Ileana, Steiner Toma, Saár Ecaterina, Nagy Ștefan și Adámszky Francisc (*Buletinul Comunal al Municipiului Oradea*, 1945, nr. 1, p. 5-6).

²⁷ Krasznay Gheorghe, Kovacs Pavel, väd. lui Potre Ioan, Magda Ioan, Raáb Elisabeta, Horvath Carol, Antal Ileana, Haéger Ioan, Nándy Paul, Albert Iuliu, Horvath Carol, dr. Philippi Ernest, Micle Gheorghe, Oláh Alexandru, Lucaci Lucreția, Ombódi Agneta, Mottl Roman, Erdős Tiberiu, Miklósi Gavril, Balogh Ștefan, Csiki Iuliu, Mátho Nicolae, Radványi Carol, Akóm Eva, David Elisabeta, Lörinczi Rudolf, Oláh Alexandru, Erdélyi Elisabeta, Frater Elena, Bende Victoria, Osztás Ștefan, Orbán Ștefan, Szilasi Gavril, Kiss Francisc, Pete Alexandru, Kaller Alexandru, Kocsis Ioan, Kiss Francisc, Uli Gheorghe, Szabó Coloman, Szekeres Emeric, Földi Ștefan, Kiss Iuliu, Ghitea Otilia, Fodor Alexandru, Fodor Gheorghe, Rosenberg Paul, Csikós Gheorghe, Görög Arthur, Bervald Alexandru, Takács Ioan, Péntes Ludovic, D-na Groza Nicolae și D-na Vidican Ludovic (*Ibidem*).

Coloman (Dabolt), Polgar Eugen (Băbești), Glodan Tudor (Tarna Mare), Lucuț Bota (Turț), Augustin Raț (Remetea), Lochle Ștefan (Ardud), Pietraru Ioan (Odoreu) și Izvoran Ioan (Medieșu Aurit)²⁸.

Motivat de „necesitatea revenirii la principiile democratice”, prin decretul-lege 605, din 10 iulie 1945, s-a dat noilor prefecti, reprezentanți politici ai guvernului, puterea de a numi primari în localitățile rurale și orașele nereședință. Inspectorii generali administrativi, în sarcina cărora căzuse până atunci acest lucru, erau considerați funcționari „pur tehnici”, ce nu puteau fi abilitați a exprima voința politică a guvernului²⁹. S-a urmărit nu atât separarea atribuțiilor politice de cele administrative, cât mai ales de a asigura politicului posibilitatea ingerinței în administrație, ceea ce nu înseamnă că inspectorii generali administrativi nu erau oamenii puterii, ci dimpotrivă. Din perspectiva procesului de epurare, opinăm că ar fi vorba mai degrabă de o redistribuire a atribuțiilor celor doi pioni de bază ai administrațiilor locale, prefectului încredințându-i-se sarcina verificărilor politice, iar inspectorului general administrativ cele pe linie profesională. Pentru aceleași interese superioare de stat, Consiliul de Miniștri a autorizat pe ministrul de Interne să poată numi – pe cale de decizie – comisii interimare care să secondeze pe primari în administrarea intereselor locale.

Legea 260/1945 conținea și prevederi în legătură cu modul de înlocuire a vechilor administrații locale cu „oameni de încredere” ai puterii. Candidații pentru funcția de primar vor fi numiți prin decizie emisă de prefectul județului, iar pentru funcția de ajutor de primar prin decizia pretorului de plasă. Confirmarea lor pe posturi se va face de către comunitățile locale, la care vor lua parte, în mod obligatoriu, reprezentanții locali ai partidelor și organizațiilor politice reprezentate în guvern, cu deosebire ai Frontului Plugarilor, respectiv Uniunii Populare Maghiare, în comunele cu populație mixtă. Întrucât activitatea consiliilor politice în privința epurării n-a fost mulțumitoare, la 14 septembrie 1945, Ministerul Afacerilor Interne a transmis prefecturilor noi instrucțiuni care să impulsioneze aceste organisme. Ele trebuiau să se ocupe prioritar de numirea primarilor „dintre elementele cele mai democratice” și care „s-au încadrat în concepția politică a guvernului”. Erau indicate până și motivele ce puteau fi invocate în vederea înlăturării din funcție a celor incomozi: incapacitate, lipsă de activitate, incorectitudini săvârșite în administrarea patrimoniului comunei, neîncadrarea în concepția politică a guvernului, acțiuni dăunătoare intereselor țării, activitate profascistă sau reacționară ori izolarea de mase.

²⁸ A.N.-D.J. Satu Mare, fond, *Prefectura județului Satu Mare*, d. 36/1945, passim.

²⁹ *Monitorul Oficial* (Partea I), 1945, nr. 172, p. 6.

Ca urmare a unui nou ordin al Ministerului de Interne, din 11 decembrie 1945, ce solicita reluarea operației de purificare a aparatului administrativ, s-au constituit, în cele patru județe, noi comisii de epurare. Depistarea elementelor fasciste și antidemocratice s-a făcut tot prin intermediul obedienților doritori de rapidă parvenire. Comisia de purificare a funcționarilor și angajaților Primăriei Oradea, compusă din Horgos Gheorghe, Sebestyén Iosif, dr. Cöevari Iosif, Burik Gheorghe, Cseh Zoltan, Pavel Constantin, Szilágyi Zoltan, Fésüs Nicolae, Vanea Dumitru, dr. Papp Tiberiu, Balogh Emeric, Bücher Sigismund și Ertsey Ghizela³⁰, solicita cetățenilor să adreseze Sindicatului Angajaților Primăriei, în termen de trei zile, plângeri întemeiate împotriva oricărui salariat. La rândul său, Secția medicală a Sindicatului Sanitar aducea la cunoștință locuitorilor județului că „toți cei care au știre despre activitatea antidemocratică a vreunui medic funcționar public (stat, oraș, Casa Cercuală, PTT, CFR) ori înainte de eliberare, ori de atunci, să anunțe în scris, în termen de trei zile, sub semnătură proprie, indicând adresa și datele martorilor³¹.

În județul Sălaj, la propunerea prefectului, sunt epurați 21 de funcționari din administrațiile locale. Unul, Dragoș Simion, de la primăria comunei Oarța de Jos, pe motiv că a activat în mișcarea legionară sau alte mișcări cu caracter fascist, hitlerist sau rasial. Ceilalți erau acuzați că, prin modul în care și-au îndeplinit misiunea, au luat atitudine antidemocratică: Dragoș Aurel, notar la comuna Bobota, Erni Ștefan, notar la comuna Foeni, Hago Francisc, notar la comuna Căpleni, Herman Emeric, notar la comuna Cămin, Hegyesi Alexandru, notar la comuna Ciumești, Atnoder Paul, notar la comuna Măeriște, Cerchez Victor, notar la comuna Biușa, Szalanczi Gheorghe, notar la comuna Bârsăul de Sus, Varga Emeric, subșef de birou, de la primăria orașului Carei, Bodola Ludovic, agent administrativ, de la primăria comunei Boghiș, Hueber Iuliu, impiegat și Lupu Dumitru, de asemenea impiegat, de la primăria comunei Plopiș, Oszoczi Ștefan, secretar, de la primăria comunei Căpleni, Vereș Carol, impiegat, de la primăria comunei Carastelec, Bodola Adalbert, impiegat, de la primăria comunei Boghiș, Fodor Coloman, secretar, de la primăria comunei Sălățiș și Szabo Zoltan, impiegat, de la primăria comunei Carastelec³².

Pentru a mai rări rândurile cetățenilor maghiari ce refuzau să plece, continuând să lanseze zvonuri privind o eventuală revizuire a granițelor, Ministerul de Interne a dispus evacuarea din orașele Ardealului de Nord a tuturor celor stabiliți aici după data de 30 august 1940. Măsura n-a avut efect,

³⁰ *Buletinul Comunal al Municipiului Oradea*, 1946, nr. 2, p. 2.

³¹ *Viața Nouă*, 1946, nr. 16, p. 3.

³² *Monitorul Oficial (Partea I)*, 1946, nr. 33, p. 4B.

întrucât excepta de la evacuare pe funcționarii publici, proprietarii de locuințe, elevii și studenții, comercianții, meseriașii, proprietarii de firme și ateliere cu activitate, funcționarii particulari, personalul de serviciu și toți muncitorii organizați, care erau înscriși în lista de salarizare cu data de 31 martie 1945. În baza ei însă, au putut fi expediați peste graniță o serie de indivizi periculoși, precum Iosif Bárdosi și Iuliu Maár, cunoscuți iredentiști din Oradea. Mai mare a fost surpriza pregătită de autorități românilor evacuați din Ardealul de Nord cu prilejul operațiunilor militare, care, reîntorcându-se acasă după sistarea ostilităților, aflau că vor putea reintra în posesia bunurilor doar în urma unei verificări pentru clarificarea atitudinii lor politice și puteau dovedi că n-au avut o atitudine ostilă față de Uniunea Sovietică.

Aceste măsuri, și altele care vor urma, au stat la baza campaniei de „purificare” a aparatului administrativ din cursul anului 1946.

ADMINISTRATION AND POLITICS. THE BEGINNING OF THE PURGING PROCESS IN THE NORTHWESTERN COUNTIES OF ROMANIA (1944–1945)

Summary

Started by the Soviet authorities immediately after the administrative taking over of this territory, the cleansing process in the northwestern counties took place in what is so-called „the process of the administrative rejoining of northern Transylvania”. After the calculations of the Romanian authorities, this process should have meant, and somewhat it did, even if not at once and not from the start, the elimination of office workers of the gone horthyst authority, and the appointing in the administrative apparatus politically checked elements, belonging to the one of the political group joined in National Democrat Front. After it was extended the competence area of the cleansing legislation of the public administrations, the first measures of the Groza government aimed the office workers who were named by the previous administrations, which are accused because they brought in northern Transylvania, behind the Soviet armies, authorities that wasn't cleansed by fascists elements. Step by step, who managed the issues of the Bihor, Maramureș, Satu Mare and Sălaj Counties, prefects, mayors, notaries, praetors, were eliminated, and in their place was taken over by trustworthy people, no matter their ethnicity. As their loyalty could be proved and verified only by membership to one of the political democratic group, those who had a guilty conscious to sell, to clean of to transform were able to move further to important functions. The others, who had kept their verticality, were removed from their services and functions.